

УДК 373.2.091.2:331.548]:6

<https://doi.org/10.33989/2075-146x.2021.28.250380>

ЛАРИСА СЕМЕНОВСЬКА

ORCID: 0000-0001-9881-7307

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ПРОФЕСІЇ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТЕХНІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

У статті на основі праць вітчизняних та зарубіжних учених обґрунтовано засадничі аспекти реалізації ігрової діяльності політехнічного спрямування; розкрито її значення щодо формування уявлень про професії у дітей дошкільного віку; проаналізовано особливості трудового виховання дошкільників з урахуванням сучасних здобутків педагогічної теорії та практики виховання.

***Ключові слова:** трудове виховання, професійні уявлення, ігрова діяльність, процес виховання, дошкільник, ігрова політехнічна діяльність, ідея політехнізму.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлено модернізацією дошкільної освіти, що відбито в Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні тощо. Відповідно до вказаних освітніх документів одним із головних завдань виховної роботи закладу дошкільної освіти є формування позитивного ставлення до праці та первинне уявлення про працю дорослих, її роль у суспільстві та житті кожної людини. Тому надзвичайно важливо розвивати інтерес дітей дошкільного віку до різних видів професій. Педагогічно доцільне ознайомлення дітей із світом професій розширює їхній кругозір, у них виявляється інтерес до навколишнього світу, виховується повага до чужої праці. У досягненні вказаних цільових орієнтирів надзвичайно потужний потенціал має ідея політехнізму, яка з'явилася на початку ХХ століття, згодом політехнізм утвердився як провідний принцип підготовки дітей і молоді до майбутньої трудової діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Виняткову наукову цінність щодо розвитку ідеї політехнізму в сучасних умовах складають праці В. Бикова, Д. Тхоржевського, М. Згуровського, О. Коберника, В. Кузьменка, Н. Ничкало, І. Прокопенка, В. Сидоренка, Н. Терентьєвої, О. Тхоржевського, Г. Терещука та ін. Окремі аспекти формування уявлень про професії у дітей дошкільного віку розкрито в працях Р. Буре, М. Васильєвої, Н. Виноградової, О. Гнізділової, С. Козлової, В. Нечаєвої, Т. Поніманської, Л. Ростовецької, Ю. Янатівської та ін.

Метою нашого дослідження є обґрунтування засадничих аспектів реалізації ігрової діяльності політехнічного спрямування, а також розкриття її значення щодо формування уявлень про професії у дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначальною щодо розвитку здобутків ідеї політехнізму в педагогічній сфері ХХІ століття стає кардинальна зміна цільових орієнтирів, змісту, форм і методів навчально-виховної взаємодії, трансформація позиції дитини у виховному процесі, а саме перетворення її на активного суб'єкта, що, у свою чергу, зумовлює перехід до антропоцентричної парадигми формування людини, гуманістичної практико орієнтованої підготовки молоді до майбутньої трудової діяльності. Тож трудове виховання особистості повинно бути спрямоване на усвідомлення нею динамічності розвитку світу професій, на розуміння нею потреби сприймати новітні суспільно-економічні й науково-освітні перетворення, змінюватися відповідно до них, на формування індивідуальної інноваційно-технологічної культури, критичного мислення, здатності навчатися упродовж життя.

Трудове виховання доцільно починати з перших років життя, але особливо актуальним це завдання стає, коли дитині виповнюється п'ять-шість років. Головне – виховати працьовитість, позитивне ставлення до праці, розуміння її особистісної та соціальної значущості. Дорослі повинні розвивати у дітей готовність та вміння працювати, інтерес до роботи, результати якої будуть корисні самій дитині та її близьким людям. До моменту вступу до школи у дитини має бути сформована досить стійка звичка до праці.

Важлива умова трудового виховання – не перевантажувати дітей фізично, але й не полегшувати працю, не зводити її до гри. У дитячому садку це умова виконується відповідно до вікових можливостей дітей, а також особливостей їхньої трудової діяльності.

До завдань трудового виховання дітей дошкільного віку варто віднести: виховання позитивного ставлення до праці дорослих, прагнення надавати їм посильну допомогу; формування трудових умінь та навичок та їх подальше вдосконалення, поступове розширення змісту трудової діяльності; виховання в дітей позитивних особистісних

якостей: звички до трудового зусилля, відповідальності, дбайливості, ощадливості, готовність взяти участь у праці; формування навичок організації своєї та спільної роботи; виховання позитивних взаємин між дітьми в процесі праці – вміння працювати узгоджено та дружно у колективі, надавати допомогу один одному, доброзичливо оцінювати роботи однолітків, у коректній формі робити зауваження та давати поради.

Варто зауважити, що праця дорослих створює матеріальні та культурні цінності, має суспільно корисний характер, усвідомлюється людьми як необхідність та потреба. Найбільша цінність дитячої праці полягає у її виховному значенні.

Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що специфіку трудової діяльності дошкільників відбиває комплекс таких характеристик:

1. Праця дитини тісно пов'язана з грою. Так, виконуючи трудове завдання, малюки часто захоплюються грою, а старші дошкільники під час роботи також часто використовують гру. В іграх діти люблять відбивати характер праці дорослих та їх взаємини. Слід зазначити, що наступність між працею та грою дошкільника полягає в тому, що у цих видах діяльності дитина отримує, узагальнює та систематизує уявлення про працю дорослих. Із працею, як і з грою, пов'язаний перший емоційний етап професійного самовизначення. Знайомство з працею дорослих, виконання трудових обов'язків формує уявлення про професії, веде до того, що складаються перші професійні переваги, намічаються професійні інтереси.

2. Трудова діяльність постійно розвивається. Становлення кожного з її складників має свої особливості:

1) навички (в ранньому віці у дитини складаються лише передумови оволодіння трудовими операціями; опанування найпростішими знаряддями праці відбувається саме у дошкільному віці);

2) постановка цілі (діти молодшого дошкільного віку ще не вміють ставити ціль у праці; ця здатність у малюків розвивається поступово в процесі самообслуговування. Спочатку мету ставить педагог. Старші дошкільники самостійно ставлять мету, виконуючи повсякденні обов'язки, проте роблять це лише у звичних ситуаціях. При зміні умов їм слід підказати, що треба робити. Важливо враховувати, що здатність дітей самостійно ставити мету найбільш успішно розвивається у тих видах праці, де в результаті отримується матеріальний ефект);

3) мотивація (у молодших дошкільнят яскравіше виражений інтерес до зовнішній стороні праці (привабливі дії, знаряддя та матеріал, результат). У старших все більшого значення набувають мотиви суспільного характеру, які проявляються, як прагнення зробити щось корисне близьким людям);

4) планування роботи (планування дітьми трудової діяльності має низку особливостей: вони планують лише процес виконання роботи, не включаючи організацію (що приготувати до роботи, які матеріали взяти, куди поставити тощо); намічають лише основні етапи роботи, але не способи виконання; вони не планують контролю та оцінки своєї роботи; словесне планування відстає від практичного);

5) досягнення результату та його оцінка (для молодших дошкільнят найчастіше важливий не матеріальний результат, а моральний, найчастіше виражений у позитивній оцінці дорослого. Дитину старшого віку цікавить досягнення практичного, матеріально представленого результату, хоч і оцінка дорослого йому також надзвичайно важлива. У 5-7 років у дітей вже можуть проявлятися гордість, задоволення від самостійно досягнутого результату праці).

На думку багатьох педагогів, рання профорієнтація дитини має відбуватися у стінах дошкільного закладу (Песечнікова, 2013). Саме в освітніх програмах дошкільних освітніх установ визначено завдання щодо ознайомлення дітей з працею дорослих, у межах якого і відбувається знайомство дітей із професіями. Головна мета ранньої профорієнтації дітей – розвинути емоційне ставлення дитини до професійного світу, можливість проявити свої сили та можливості у різних видах діяльності та професій.

Отримуючи такі знання, у дитини, по-перше, формується навичка праці, складається шанобливе ставлення до праці дорослих різних професій; по-друге, розширюється її кругозір, і, нарешті, все це сприяє ранньому прояву у дитини інтересів та схильностей до конкретної професії. Отже, завдання знайомства дітей із професіями має на увазі підготовку дитини до того, щоб вона свого часу змогла сміливо вступити в самостійне життя і конкретно обрати свій шлях професійної діяльності, тобто йдеться про професійне самовизначення.

Допрофесійне самовизначення дитини відбувається у дитячому садку безпосередньо, оскільки воно не пов'язане з вибором та освоєнням професії, а лише готує та підводить до цього. Таким чином, основною метою є поступове формування у дитини готовності самостійно планувати, аналізувати та реалізовувати свій шлях професійного розвитку (Кондрашов, 2004).

Допрофесійне самовизначення дитини відбувається у старшій групі. На думку О. Леонтєва, саме у дітей старшого дошкільного віку з'являється здатність оцінювати діяльність іншої людини, порівнювати себе з іншими дітьми (Леонтєв, 1975). У цьому віці з'являється безпосередній інтерес до світу дорослих та до різних видів їх діяльності. Якщо у молодшому дошкільному віці здійснюється просто наслідування, імітація трудових дій дорослих, то вже у старшому дошкільному віці діти мають знання про окремі професії.

Дослідження останніх років послужили основою для того, щоб у вітчизняній дошкільній педагогіці склалися альтернативні підходи до ознайомлення із працею дорослих. Так, В. Логінова (Логінова, 2002), М. Крулехт (Крулехт, 1976) вважають, що дитину необхідно знайомити з процесом праці дорослих, розповідати про створення різних продуктів праці. У результаті цього у дітей будуть формуватися уявлення про змістовий

складник трудової діяльності дорослих, виховуватиметься повага до праці. Інші автори (Виноградова, 2013; Єжкова, 2018; Поніманська, 2013) вважають, що потрібно знайомити дошкільнят з людиною-трудівником, з її ставленням до праці, формувати уявлення про те, що професії з'являються у відповідь на потребу людей. Ознайомлення з процесом праці має служити тлом, змістом, якому можна конкретизувати діяльність людини. У практиці дошкільних закладів накопичена певна сукупність методів, що сприяють формуванню у дітей уявлень про професії дорослих, зокрема, екскурсія, бесіда, читання дитячої художньої літератури, спостереження конкретних трудових дій людей різних професій, експериментування з різними матеріалами та, безумовно, гра.

Одним із найбільш ефективних шляхів щодо реалізації завдань трудового виховання дошкільників та формування в них уявлень про професії, на наш погляд, є упровадження в практику дошкільної освіти ігрової діяльності політехнічного спрямування, оскільки вона є дієвим засобом загальноосвітньої і загальнотрудової підготовки дітей. Організація такої діяльності сприяє підвищенню суб'єктності виховання, активізації й зміцненню набутих знань, умінь і навичок, їх використання, забезпечує досягнення єдності теоретичної і практичної підготовки дошкільників.

Узагальнюючи наукові положення Л. Буєвої (Буєва, 1978), М. Кагана (Каган, 1974), О. Леонт'єва (Леонт'єв, 1975), С. Рубінштейна (Рубінштейн, 2006), вважаємо доцільним акцентувати увагу на суб'єктному характері ігрової діяльності дошкільників політехнічного спрямування, а також виявити ті креативні зміни, які відбуваються у внутрішній сфері самого суб'єкта під час виконання такої дії: а) зорієнтованість на вирішення завдань, які характеризуються відсутністю знань і способу розв'язання; б) створення суб'єктом діяльності нових знань (на свідомому або несвідомому рівнях) як орієнтовного базису для подальшого пошуку способів розв'язання завдання; в) існування можливості здобуття нових знань і подальшого з'ясування способів подолання проблеми. У зв'язку з цим цілеспрямований і творчий характер виступають визначальними ознаками наскрізної, ігрової політехнічної діяльності, які й зумовлюють її зміст і специфіку організації.

Для обґрунтування ігрової діяльності політехнічного спрямування особливої ваги набувають такі наукові положення:

1) діяльність дошкільника пов'язана із практикою інших людей, що сприяє обміну досвідом, збагаченню змісту діяльності кожного із суб'єктів взаємодії, оновленню її видів і способів, а отже – розвитку особистості;

2) зміна характеру діяльності кардинально змінює позицію дошкільника: від виконавської до активної, творчої, яка забезпечує формування в нього таких особистісних якостей, як індивідуальна активність, самостійність, пізнавальний інтерес.

На основі узагальнення психолого-педагогічної літератури можливо виокремити такі характеристики ігрової діяльності політехнічного спрямування: а) виступає специфічною формою ставлення особистості до навколишнього світу, яка спрямована на перетворення речей і явищ відповідно до потреб людини; б) має свідомий характер, що виявляється в її плануванні, прогнозуванні результатів, регулюванні, прагненні до вдосконалення; в) її результатом завжди є перетворення зовнішнього світу й особистості, її знань, здібностей, мотивів; г) цілеспрямована, зумовлена суспільними відносинами, продуктивна, предметна, функціональна, суб'єктна тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, інноваційний характер розвитку ідеї політехнізму вбачаємо в реалізації ігрової діяльності дошкільників політехнічного спрямування, що розуміється нами як послідовна, системно організована, науково обґрунтована, цілеспрямована творча суб'єкт-суб'єктна взаємодія вихователя й дитини, спрямована на забезпечення єдності виховного, розвивального та навчального аспектів з метою трудового виховання дітей дошкільного віку та формування в них уявлень про професії. Подальші перспективи розробки досліджуваної проблеми вбачаємо в площині обґрунтування змісту та практичних засобів організації ігрової діяльності політехнічного спрямування в умовах сучасного закладу дошкільної освіти.

Список використаних джерел

- Буєва, Л. П. (1978). *Человек: деятельность и общение*. Москва: Просвещение.
- Виноградова, Н. (2013). *Дошкільна педагогіка*. Взято з https://stud.com.ua/17811/pedagogika/doshkilna_pedagogika.
- Єжкова, Н. (2018). *Дошкільна педагогіка*. Взято з https://stud.com.ua/178351/pedagogika/doshkilna_pedagogika.
- Каган, М. С. (1974). *Человеческая деятельность (опыт системного анализа)*. Москва: Просвещение.
- Кондрашов, В. П. (2004). *Введение дошкольников в мир профессий*. Балашов: Изд-во «Николаев».
- Крулехт, М. В. (2002). *Дошкольник и рукотворный мир*. Санкт-Петербург: Детство: Пресс.
- Леонт'єв, А. Н. (1975). *Деятельность. Сознание. Личность*. Москва: Политиздат.
- Логинова, В. И. (1976). К вопросу о программе ознакомления детей дошкольного возраста с трудом взрослых. В кн. *Умственное воспитание детей дошкольного возраста* (с. 142-153). Ленинград.
- Пасечникова, Т. В. (2013). *Профориентационная работа в условиях дошкольной образовательной организации*. Самара: ЦПО.

- Поніманська, Т. І. (2013). *Дошкільна педагогіка*: підручник. Київ: Академвидав.
Рубинштейн, С. Л. (2006). *Основы общей психологии*. Санкт-Петербург: Питер.

References

- Bueva, L. P. (1978). *Chelovek: deiatelnost i obshchenie [Human: activity and communication]*. Moskva: Prosveshchenie [in Russian].
- Kagan, M. S. (1974). *Chelovecheskaia deiatelnost (opyt sistemnogo analiza) [Human activity (experience in systems analysis)]*. Moskva: Prosveshchenie [in Russian].
- Kondrashov, V. P. (2004). *Vvedenie doshkolnikov v mir professii [Introducing preschoolers to the world of professions]*. Balashov: Izd-vo «Nikolaev» [in Russian].
- Krulekht, M. V. (2002). *Doshkolnik i rukotvornyi mir [Preschooler and the man-made world]*. Sankt-Peterburg: Detstvo: Press [in Russian].
- Leontev, A. N. (1975). *Deiatelnost. Soznanie. Lichnost [Activity. Consciousness. Personality]*. Moskva: Politizdat [in Russian].
- Loginova, V. I. (1976). К вопросу о программе ознакомления детей дошкольного возраста с трудом взрослых [On the question of the program of familiarizing preschool children with adult labor]. In *Umstvennoe vospitanie detei doshkolnogo vozrasta [Mental education of preschool children]* (pp. 142-153). Leningrad [in Russian].
- Pasechnikova, T. V. (2013). *Proforientatsionnaia rabota v usloviakh doshkolnoi obrazovatelnoi organizatsii [Career guidance work in a preschool educational organization]*. Samara: ТсРО [in Russian].
- Ponimanska, T. I. (2013). *Doshkilna pedahohika [Preschool pedagogy]*: pidruchnyk. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
- Rubinshtein, S. L. (2006). *Osnovy obshchei psikhologii [Fundamentals of General Psychology]*. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
- Vynogradova, N. (2013). *Doshkilna pedahohika [Preschool pedagogy]*. Retrieved from: https://stud.com.ua/17811/pedagogika/doshkilna_pedagogika [in Ukrainian].
- Yezhkova, N. (2018). *Doshkilna pedahohika [Preschool pedagogy]*. Retrieved from: https://stud.com.ua/178351/pedagogika/doshkilna_pedagogika [in Ukrainian].

SEMENOVSKA L.

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

FORMATION OF PRESCHOOLERS' IDEAS ABOUT THE PROFESSIONS BY THE METHOD OF POLYTECHNIC PLAYING ACTIVITY

In the article, on the basis of the works of Ukrainian and foreign scientists, the pedagogical foundations of the implementation of polytechnic playing activity are substantiated; revealed its significance in the formation of preschoolers' ideas about professions. Taking into account the modern achievements of pedagogical theory and practice of education, the features of labor education of preschoolers are analyzed. The article deals with the modern interpretation of the polytechnic idea. It is emphasized that modern informational and technical changes content, forms and methods of educational interaction, transformation of the child's position in the educational process, determines the transition to an anthropocentric paradigm of human formation, humanistic practice-oriented preparation of children for future work activity. The child's work is closely connected with playing activity. During work, kids often enjoy playing, and older preschoolers also often use playing for working. By playing, children like to reflect the nature of adult labor and relationship. The connection between working and playing activity of preschoolers is noted. It consists in the fact that through these activities the child generalizes and systematizes the idea of adult labor. The first emotional stage of professional self-determination is associated with working and playing. The study of adult labor, the performance of labor duties forms an idea of professions, leads to the fact that the first professional preferences are formed, professional interests are outlined. The author develops the idea that the innovative direction of the polytechnic idea provides for the implementation of the preschoolers' polytechnic playing activity. This scientific phenomenon is considered as a consistent, systemically organized, scientifically grounded, purposeful creative subject-subject interaction between the teacher and the child, for the purpose of labor education of preschoolers and the formation of their ideas about professions.

Key words: labor education, professional ideas, playing activity, preschooler, polytechnic playing activity, the polytechnic idea

Стаття надійшла до редакції 17.10.2021 р.